

Предраг Драгутиновић

Православни богословски факултет, Универзитет у Београду

Εἶτε προφάσει εἶτε ἀληθείᾳ, Χριστὸς καταγγέλλεται (Фил 1,18). Апостол Павле у спору са браћом

Посланица Филиплџанима: уводне теме

Са становишта Увода у Нови Завет посланица Филипљанима је по много чему споран спис. Док се Павлово ауторство не доводи у питање, готово све остале „уводне“ теме су предмет дебате. Најпре је споран литерарни интегритет, тј. целовитост текста.¹ У том смислу су изнесене многе хипотезе, али и даље не постоји сагласност да ли се ипак ради о јединственом тексту, колико текстуалних слојева би се могло разлучити, како би се ти слојеви могли хронологизовати и сл. С тим вези је спорно и место и време настанка. О месту настанка постоји такође неколико хипотеза, али је ова тема уско везана за интегритет текста, тако да, уколико се нпр. сматра да је посланица компилација неколико изворно независних текстуалних целина, онда је свака од тих целина могла настајати на различитим местима и може само наслућивати где је посланица попримила садашњи облик (у Риму, Ефесу или на неком другом месту). С тим вези је свакако и проблематика везана за време настанка. Одређивање времена настанка ће такође зависити од сагледавања целовитости текста, пошто, ако се нпр. сматра је посланица компилација, онда то значи да су делови текста настајали у различитим временским периодима. С друге стране, постоје хипотезе да је посланица Филипљанима целовит спис и то један од последњих који је написао апостол Павле.² Иако се у савременој новозаветној науци све више тежи разумевању посланице Филипљанима као целовитог, јединственог текста чије се „недоследности“ не морају објашњавати уз помоћ литерарне критике — од које се, чини се, савремена новозаветна наука у великој мери заморила, пошто су хипотезе постале непрегледне — свако тумачење овог текста мора имати у виду наведене проблеме и увиде и непрестано тестирати адекватност резултата тумачења у њиховом контексту.³

¹ Уп. нпр. E. Garland, “The Composition and Unity of Philippians: Some Neglected Literary Features”, *NT* 27 (1985), 141–173. Уп. такође J. T. Reed, *A Discourse Analysis of Philippians: Method and Rhetoric in the Debate over Literary Integrity*, JSNTSup 136, Sheffield 1997; D. F. Watson, “A Rhetorical Analysis of Philippians and its Implications for the Unity Question”, *NT* 30 (1988), 57–87.

² О уводним темама уопште уп. П. Драгутиновић, *Увод у Нови Завет. Основи новозаветне науке I*, Београд 2010, 94–98.

³ Уп. U. Schelle, *Wandlungen im paulinischen Denken*, SBS 137, Stuttgart 1989, 35: „Zusammenfassend lässt sich feststellen, dass der Phil als eine literarische und auch theologische Einheit verstanden werden muss, als ein theologisches Zeugnis aus der Spätzeit des Apostels Paulus“. Уп. такође G. W. Hansen, *The Letters to the Philippians*, PNTC, Grand Rapids/Cambridge 2009, 19: “After weighing the evidence for and against the multiple-letter theories, we can reasonably conclude that we will be on firm ground if we take our journey through the text with the assumption that Paul composed this letter as one unified message on one occasion”. Можда би последње “on one occasion” могло бити дискутабилно. Један озбиљан предлог за проблем интегритета текста посланице Филипљанима би могао бити сличан као и код проблема везаних са 2Кор (1–9, 10–13; уп. Драгутиновић, *Увод*, 93). Наиме, могуће је да је посланица диктирана у више наврата, у дужим или краћим временским размацима, али да је од самог почетка основна интенција била да буде послата као јединствен спис.

Једно од тешко разумљивих места представља Фил 1,18 у коме апостол Павле наизглед показује да за њега није проблем *како* се Еванђеље проповеда, већ да је најважнија чињеница *га* се проповеда, и то њега чини радосним. Ово место поседује значајан теолошки набој. Да ли то значи да је апостол Павле равнодушан према садржају Еванђеља које се проповеда? Да ли је то онај исти Павле који у посланици Галатима пише: „Ако вам неко проповеда Еванђеље другачије него што примисте, анатема да буде!“ (Гал 1,9). Можда у Фил 1,18 неки проповедају Еванђеље које није „другачије“ од онога које проповеда Павле, али у чему би онда био проблем? Ова и слична питања захтевају детаљну егезегезу Фил 1,18, у циљу установавања изворног смисла овог нејасног места.

Текст

Сагледан у ужем контексту текст 1,18 гласи:

<p>14 καὶ τοὺς πλείονας τῶν ἀδελφῶν ἐν κυρίῳ πεποιθότας τοῖς δεσμοῖς μου περισσotέρως τολμᾶν ἀφόβως τὸν λόγον λαλεῖν. 15 Τινὲς μὲν καὶ διὰ φθόνον καὶ ἔριν, τινὲς δὲ καὶ δι' εὐδοκίαν τὸν Χριστὸν κηρύσσουσιν. 16 οἱ μὲν ἐξ ἀγάπης, εἰδότες ὅτι εἰς ἀπολογίαὶ τοῦ εὐαγγελίου κεῖμαι, 17 οἱ δὲ ἐξ ἐριθείας τὸν Χριστὸν καταγγέλλουσιν, οὐχ ἄνῳς, οἰόμενοι θλίψιν ἐγείρειν τοῖς δεσμοῖς μου. 18 τί γάρ; πλὴν ὅτι παντὶ τρόπῳ, εἴτε προφάσει εἴτε ἀληθείᾳ, Χριστὸς καταγγέλλεται, καὶ ἐν τούτῳ χαίρω· ἀλλὰ καὶ χαρήσομαι.</p>	<p>14 И многа браћа у Господу, охрабрена мојим оковима, још више су се осмелили да без страха говоре реч Божију. 15 Једни пак из зависти и свађе проповедају Христа, а други из добре воље; 16 једни из љубави, знајући да сам овде за одбрану Еванђеља, 17 други из ината, с нечистим намерамом, мислећи да ће нанети жалост мојим оковима. 18 Шта дакле? Како год било, искрено или нескрено, Христос се проповеда и томе се радујем, а и радоваћу се.⁴</p>
--	--

Формулација проблема

Проблем који се јавља приликом тумачења овог стиха је у томе што не постоји могућност конкретизације ових Павлових излагања. То је оно што често срећемо у посланицама Новог Завета: ситуација је Павлу и његовим реципијентима добро позната; они свакако знају ко су ти „неки“, који су њихови мотиви да поступају тако да жалосте Павла и сл. Апостол не осећа потребу да подробније изложи ситуацију и то је оно што савремене егезегете често води ка нагађањима и тражењу података на другим местима. Међутим, иако се описана ситуација тешко може реконструисати са сигурношћу, теолошка поента која се појављује у ст. 18 отвара многа питања која се начелно могу свести на једно: да ли у овом стиху апостол Павле заиста показује да је свеједно који су мотиви, ко и како проповеда Христа и да је, по њему, једино важно *га* се Христос проповеда? Надаље, како помирити овај наизглед индиферентан став са апостоловом борбом за *своје* Еванђеље, а против „других Еванђеља“ која се изражава у другим његовим списима (нарочито Гал, 2Кор 10–13 и др.)?

⁴ У синодском преводу, за разлику од критичких издања, стихови 16 и 17 стоје обрнуто: у ст. 16 се помињу они који из пркоса проповедају, а у ст. 17 они који из љубави. Приложени превод следи критичка издања.

Литерарни контекст

Апостол Павле посланицу Филипљанима пише из заточеништва, мада није јасно где је заточен (1,7.13.17). Он извештава заједницу да га окови не спутавају да проповеда Еванђеље (Фил 1,12), већ напротив, захваљујући њима царски суд и многи други су сазнали за Еванђеље (1,12–13). Поред његовог сопственог сведочанства, Еванђеље се проповеда и због тога што су многа браћа охрабрена његовим оковима на проповед (1,14). На самом почетку треба нагласити да се читав спор одвија „међу браћом“. Наиме апостол Павле говори о *мнојој браћи у Господу* која су се, охрабрена његовим оковима, осмелили на проповед. Да се он са том браћом налази у црквеном јединству не постоји сумња, пошто користи формулацију *ἐν κυρίῳ* која се у списима апостола Павла једна од основних метафора за Цркву, односно припадност једној заједници.⁵ Очигледно су многи хришћани, мотивисани узори-тошћу Павлове жртве, како он сматра, и сами кренули у ширење Еванђеља. У овој групи „многе браће“ Павле разликује две подгрупе: *једну* која Еванђеље проповеда из љубави и *другу* која делује из ината, пркоса и свађе. Међутим, за апостола су и једни и други браћа.⁶ Он оне који припадају другој групи не назива „лажном браћом“ и сл. (уп. 2Кор 11,13). С друге стране, мисионарски речник је евидентан: „многа браћа“ су мисионари који проповедају или у ширем смислу, путујући са циљем да прошире Еванђеље или пак проповедајући у ужем окружењу саме црквене заједнице којој припадају.⁷ Да је реч о мисији јасно се види из терминологије. „Многа браћа“ говоре реч (*τὸν λόγον λαλεῖν*), што се не мора нужно односити на мисионарску проповед (*λαλεῖν*), већ се може односити на слободан говор о својој вери или пак на проповед унутар већ постојеће црквене заједнице (уп. нпр. 1Кор 2,6–7.13). У ст. 15 употребљава се пак технички термин за мисионарску проповед Христа, односно Еванђеља (*τὸν Χριστὸν κηρύσσομεν*; уп. нпр. 1Сол 2,9; Рим 10,14–15; 1Кор 1,23; Гал 2,2).⁸ У ст 17 и 18 два пута се употребљава глагол *καταγγέλλεται* који указује управо на мисију као објављивање и ширење Еванђеља (1Кор 2,1; 9,14; 11,26; Рим 1,8). Имајући дакле у виду да Павле пише Филипљанима да један део „многе браће“ из свађе и зависти (очигледно према њему, а не према осталим члановима заједнице) мисионари, односно шири Еванђеље, поставља се питање: око чега се Павле спори са браћом? Шта и како они проповедају? Како разумети апостолу-ву помирљиву реакцију?

Тезе: лични сјор или сјор око садржаја

У истраживањима посланице Филипљанима често се поставља питање природе спора између апостола и „неких“ од „многе браће“. Пошто је текст веома

⁵ Ова метафора се користи да означи припадност појединачних хришћана и заједнице Исусу Христу у коме су нова твар (2Кор 5,17). Кроз ову припадност остварује се заједница Духа (Фил 2,1; 2Кор 13,13) и бришу природен датости јер су хришћани сви једно у Исусу Христу (Гал 3,26–28). Уп. U. Schelle, *Theologie des Neuen Testaments*, Göttingen 2007, 304–305.

⁶ Уп. E. Lohmeyer, *Die Briefe an die Philipper, Kolosser und an Philemon*, КЕК, ¹³1964, 44: „Darum sind auch die τινές ein Teil der vorher erwähnten Brüder“. Не слажу се сви тумачи са оваквим виђењем. Наиме, постоје тумачења да ст. 14 и 15 не би требали бити сагледавани у уској вези. Тако, на пример, „неке“ из стиха 15 не би требало убрајати у „многу браћу“, поменути у ст. 14 који су охрабрени Павловим оковима почели још смелије да проповедају. На тај начин се прави оштрија разлика између апостола Павла и његових опнената и отвара могућност да се ипак ради о онима који проповедају „друго Еванђеље“. Уп. G. Barth, *Der Brief an die Philipper*, Zürcher Kommentare NT9, Zürich 1979, 27.

⁷ Надаље, „многа браћа“ налазе се у црквеној заједници из које Павле пише Филипљанима, а пошто није могуће тачно одредити место настанака, тешко је прецизније реконструисати њихову мисионарску делатност.

⁸ Уп. Lohmeyer, *Briefe*, 44.

штур, прибегава се разним хипотезама. У основи се питање може поставити на следећи начин: да ли је реч о личном спору апостола Павла са „некима“ или се пак ради о самој ствари Еванђеља, односно о садржају проповеди? С друге, постоје претпоставке да се ради о комбинација ова два момента, при чему се нпр. презир једног броја браће према Павлу доводи у везу са разликама у поимању хришћанске поруке.⁹ Међутим, текст не говори ништа о природи спора. Све што Павле каже о браћи са којом се спори је следеће: они „из зависти и свађе проповедају Христа“ (Гал 5,20–21; Рим 1,28–29; Јак 4,2; 1Клим 3,2; 4,7,13; 5,2) и „из ината, с нечистим намерама, мислећи да ће нанети жалост мојим оковима.“ Да ли се из ових речи може сазнати нешто више о природи спора о коме је реч? Он је сигурно лични, пошто постоји поремећен однос између Павла и дела браће: завист и свађа настају само тамо где постоји лични однос. Надаље, инат и нечисте намере дела браће усмерени су првенствено на Павла. Они делују у циљу да нанесу жалост његовим оковима. Дакле они су свесни да то што чине жалости Павла, који је при томе окован, дакле ионако у жалосном стању које се само погоршава. Они немају поштовања за његове окове. Из свега наведеног види се да је лични елеменат веома присутан. Сада се поставља питање, да ли се читава ситуација може редуковати само на лични моменат или је у игри сама истина Еванђеља. Досадашња апостолава излагања не кажу ништа на ту тему. Једино анализа Фил 1,18 може бацити нешто више светла на проблем.

Анализа Фил 1,18

Превод грчког изворника Фил 1,18 који је понуђен гласи:

„Шта дакле? Како год било, искрено или нескрено, Христос се проповеда и томе се радујем, а и радоваћу се.“

Стих почиње са реторичким питањем које има за циљ да привуче пажњу реципијента на оно што је главно у излагању.¹⁰ Кључне речи за разумевање овог стиха су *προφάσει* и *αληθεία*. Први прилог се среће код Павла на још једном месту (1Сол 2,5) и другим новозаветним списима (Мт 23,14; Мк 12,40; Лк 20,47; Јн 15,22; Дап 27,30). Превод може гласити: „из лажних мотива“, „притворно“, „тобож“, „као да“ и сл. Друга реч је *αληθεία* (уп. 2Кор 7,14; без члана), која се може превести: „истински“, „стварно“. Најважније је дакле да се овде не ради о лажном или истинитом Еванђељу. Када би било тако, незамисливо би било да се Павле радује ширењу лажног, „другог“ Еванђеља.

Превод за наведене речи који се предлаже на овом месту је „неискрено“ и „искрено“. Када Павле каже да неки проповедају Еванђеље „неискрено“ он им спочитава неискреност према ствари Еванђеља: они не проповедају (бар не искључиво) из љубави према Еванђељу, већ (првенствено) у циљу да жалосте заточеног апостола. Они су дакле неискрени према самом Еванђељу, пошто им је оно „параван“ за неке друге циљеве. За разлику од њих, други проповедају „искрено“, пошто је једини њихов мотив ширење Еванђеља које се одвија у тесној сарадњи са заточеним апостолом.¹¹ Тако Павле види ствари.

⁹ Уп. Barth, *Philippianer*, 28: „Dass sich ihre persönliche Rivalität gegen Paulus auf dem Untergrund auch gewisser sachlicher Differenzen erhob, ist aber doch das Wahrscheinlichste“. Супротно томе: Hansen, *Philippians*, 71: „Although Paul draws a sharp line of contrast between these two groups, he is clear that they have the same identity and the same message“.

¹⁰ Lohmeyer, *Briefe*, 47.

¹¹ Уп. такође Hansen, *Philippians*, 74.

Глагол καταγγέλλεται јасно указује на то да су браћа *мисионари*, дакле да шире Еванђеље и оснивају нове црквене заједнице (1Кор 2,1: „јављање сведочанства Божијег“; 9,14; [11,26: „објављивати“, „обзнањивати“]; Рим 1,8: ὅτι ἡ πίστις ὑμῶν καταγγέλλεται ἐν ὄλῳ τῷ κόσμῳ).

Из свега наведеног може се закључити да се две групе у којима је реч разликују готово само у степену сарадње са заточеним апостолом, односно у мери спремности да сарађују са њим и држе се његових апостолских начела (в. ниже). Браћа показују типско понашање које срећемо у другим ситуацијама у Павлом животу: једни се понашају лојално апостола, слично као нпр. Тимотеј и Тит, док други показују тежњу ка независности од њега, попут нпр. Апола и Варнаве. Оно што је важно је да апостол, упркос болу који му наносе његова браћа, сматра да су људске разлике небитне у поређењу са тим да се Еванђеље проповеда и шири.¹² Он се чак и радује, иако браћа својим поступцима желе да га ожалосте. Све у свему, у Фил 1,18 не може бити речи о томе да део браће проповеда „друго Еванђеље“ (Гал 1,9) или „другог Христа“ (2Кор 11,4).¹³ Садржај њихове проповеди Павле не доводи у питање: они шире Еванђеље, додуше из, за Павла, погрешних мотива, али га шире и он се том ширењу радује.

Αἰσῆσιολ Павле и друѓи мисионари

Из посланица и делом из Дела апостолских познато је да је апостол Павле цео живот интензивно мисионарио, ширио Еванђеље свуда где је могао да стигне (Рим 15,19). У тим његовим мисионарским активностима помагала му је разграната мрежа сарадника, који су били на вишем или нижем степену сарадње са њим.¹⁴ Специфично разумевање сопственог послања и сопствене апостолске улоге у процесу ширења Еванђеља доводило је Павла до многих сукоба са колегама и сарадницима. Ако се изузму многе несугласице до којих долази у међуљудским односима, једно начело је за Павла било ван дискусије:

„И тако се старях (φιλοτιμούμενον) да ширим Еванђеље, не тамо где име Христово беше познато, да не зидам на туђем темељу (ἵνα μὴ ἐπ’ ἀλλότριον θεμέλιον οἰκοδομῶ)“ (Рим 15,20).

Сличну формулацију срећемо и у ранијим фазама Павлове мисионарске делатности, нпр. у 2Кор 10,16:

„Да и у даљим крајевима од вас проповедамо Еванђеље и да се не похвалимо оним што је урађено по туђем правилу (οὐκ ἐν ἀλλοτρίῳ κανόνι)“.

Из овога дакле следи да је Павле свако мисионарење које се одвија тамо где је име Христово већ познато сматрао оним што је „урађено по туђем правилу“ (уп. формулацију 2Кор 10,15–16) или „зидањем на туђем темељу“. Природно је да је и од својих колега очекивао да се држе истог начела, тј. да не проповедају изнова тамо где је Павле већ поставио правила и темељ. „Зидање на туђем темељу“ није, по Павлу, нешто апсолутно недопустиво и катастрофално. То се нпр. десило у Коринту где су укрстило његово и Аполово зидање на истом темељу (1Кор 3,4–17; 16,12). Међутим, апостол се стара да то не чини и очекује од других да се старају да то не чине. Очигледно је да је проповед више различитих мисионара на једном месту

¹² Lohmeyer, *Briefe*, 47; B. Mayer, *Philippenerbrief/Philemonbrief*, SKK NT 11, Stuttgart 1986, 22.

¹³ Уп. D. E. Garland, “Philippians 1:1–26. The Defense and Confirmation of the Gospel”, *RevEx* 77 (1980), 332.

¹⁴ Уп. детаљније на ту тему П. Драгутиновић, *Мисија и комуникација у раном хришћанству. Путовања хришћана као израз јединства Цркве у Новом Завезу и код Αἰσῆσιολских οἰαца*, Београд 2010, 68–84.

збуњивала заједнице које су примале веру у Христа. Те конфузије Павле жели да избегне управо уводећи начело колико год и када је год могуће „незидања на туђем темељу“. Можда браћа из Фил управо не желе да поштују ово начело и проповедају изнова тамо где је то Павле већ чинио. Могуће је такође да су они експлицитно одбили да поштују Павлово начело и у свађи се растали са њим.

Глас ѿ ѿиснуѿих у ѿексѿу

Видели смо да је немогуће реконструисати ситуацију која је крајње сведено описана у тексту. Видели смо такође да није сасвим једноставно допрети до онога што је Павле имао на уму диктирајући редове које тумачимо. Напоследку, у потпуности је немогуће реконструисати ставове оних које Павле критикује. Из текста се види да они нису Павлу по вољи; он их толерише, јер с једне стране не може и неће да предузме ништа против њих, док се с друге стране Христос проповеда, што Павла радује. Њихова перспектива и и њихово виђење ствари остају непознати. Ако изузмемо Павлово виђење ситуације остаје нам само чињеница да су они такође имали проблем са Павлом, баш као и он са њима. Очигледно су желели да делују независно од њега, не осећајући му се обавезним на нешто. Зато треба имати у виду да је то да они поступају „из ината“ Павлу и „неискрено“ према ствари Еванђеља само Павлова интерпретација њихових дела („они хоће да га ожалосте, али не успевају у томе јер се он радује“ и сл.). Питање је да ли су они ствари видели тако. То се вероватно никада неће сазнати, али је задатак тумача да се сети и оних хришћана који су неповратно потиснути у неистраживе дубине библијског текста, понекад и да им позајми глас.

Zusammenfassung: In der vorliegenden Arbeit wird den Text von Phil 1,18 analysiert. Das ist ein rätselhafter Text, weil auf den ersten Blick nicht klar ist, mit wem hier Paulus polemisiert und was er meint, wenn er behauptet, dass es ihm gleich ist, wie Christus verkündigt wird, wichtig sei nur die Tatsache, dass man ihn verkündigt. Das Ergebnis dieser Untersuchung lautet: Paulus polemisiert hier wahrscheinlich mit den konkurrierenden Missionaren, die sein Grundsatz „nicht zu verkündigen, wo schon verkündigt wurde“, nicht beachten. Sie sind keine Irrlehrer, sondern die Leute, die dieselbe Lebensinhalte wie Paulus lehren, sind aber in einem persönlichen Konflikt mit ihm, weil sei eine andere missionarische Taktik vertreten.

Schlüsselworte: Paulus, Mission, Lehre